

УДК 792.07:792.5

DOI 10.32461/2226-3209.2.2026.362448

Цитування:

Даць І. В., Гамкало М. І. Режисура музичного театру в контексті еволюції аматорського та професійного театрального мистецтва. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2026. № 2. С. 379–383.

Dats I., Hamkalo M. (2026). Directing in Musical Theatre in the Context of the Evolution of Amateur and Professional Theatrical Art. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 379–383 [in Ukrainian].

Даць Ірина Вільямівна,
доктор філософії з культурології,
народна артистка України,
професор кафедри оперної підготовки та
музичної режисури
Національної музичної академії
<https://orcid.org/0000-0003-3851-2047>
irynadats@gmail.com

Гамкало Микола Іванович,
доцент кафедри оперної підготовки та
музичної режисури
Національної музичної академії
<https://orcid.org/0000-0001-5919-2092>
hamkalomykola@gmail.com

РЕЖИСУРА МУЗИЧНОГО ТЕАТРУ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ АМАТОРСЬКОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Мета роботи. Дослідити аматорський театр як соціокультурний феномен та визначити його роль у становленні професійного музичного театру, зокрема у взаємозв'язку з оперними студіями та розвитком театральної режисури. **Методологія дослідження.** Використано історико-генетичний метод для аналізу еволюції аматорського театру, системний підхід для розгляду його як відкритої соціокультурної системи, а також порівняльний аналіз для зіставлення аматорського театру, оперної студії та професійної сцени. **Наукова новизна.** Обґрунтовано аматорський театр як структурну основу формування професійного музичного театру та визначено оперну студію як проміжну ланку між аматорською творчістю і професійною сценою. Додатково розкрито роль аматорського театру в умовах креативної економіки та сучасних культурних трансформацій. Показано його значення як відкритої соціокультурної системи, що сприяє творчій самореалізації особистості та формуванню культурної ідентичності. Окремо проаналізовано економічні й організаційні аспекти діяльності аматорських театрів у контексті грантових практик і культурних індустрій. **Висновки.** Доведено, що аматорський театр, оперна студія та професійний театр утворюють цілісну систему розвитку театрального мистецтва, яка забезпечує поступовий перехід від самодіяльної творчості до професійної сцени та сприяє формуванню культурної ідентичності суспільства.

Ключові слова: аматорський театр, музичний театр, оперна студія, режисура, театральне мистецтво, креативна економіка, культурна ідентичність.

Dats Iryna, PhD, People's Artist of Ukraine, Professor at the Department of Opera Training and Musical Direction, National Music Academy; Hamkalo Mykola, Associate Professor, Department of Opera Training and Musical Direction, National Music Academy

Directing in Musical Theatre in the Context of the Evolution of Amateur and Professional Theatrical Art

The purpose of the study is to examine amateur theatre as a socio-cultural phenomenon and to determine its role in the development of professional musical theatre, particularly in relation to opera studios and the development of theatre directing. **Research methodology.** The historical-genetic method was used to analyse the evolution of amateur theatre, a systems approach to consider it as an open socio-cultural system, and a comparative analysis to contrast amateur theatre, opera studios and the professional stage. **Scientific novelty.** Amateur theatre is established as the structural foundation for the formation of professional musical theatre, and the opera studio is identified as an intermediate link between amateur creativity and the professional stage. Furthermore, the role of amateur theatre in the context of the creative economy and contemporary cultural transformations is explored. Its significance as an open socio-cultural system that promotes the creative self-realisation of the individual and the formation of cultural identity is demonstrated. The economic and organisational aspects of amateur theatre activities are analysed separately in the context of grant practices and cultural industries. **Conclusions.** It has been demonstrated that amateur theatre, opera studios and professional theatre form a coherent system for the development of theatrical art, which ensures a gradual transition from amateur creative activity to the professional stage and contributes to the formation of society's cultural identity.

Keywords: amateur theatre, musical theatre, opera studio, directing, theatrical art, creative economy, cultural identity.

Постановка проблеми. Театральне мистецтво є однією з найдавніших форм художньої діяльності, що поєднує слово, музику, пластику, сценографію та інші виражальні засоби, формуючи цілісний простір осмислення соціокультурних процесів. Важливе місце в ньому посідає музичний театр (опера, оперета, мюзикл), у якому режисура забезпечує синтез музики, драматургії та сценічної дії. Водночас важливою складовою театральної культури є аматорський театр, що сприяє творчому розвитку особистості та формуванню культурної ідентичності. Однак його роль у формуванні професійного музичного театру й системі театральної освіти залишається недостатньо дослідженою, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Актуальність теми зумовлена сучасними трансформаціями культурного простору України та взаємодією аматорських, освітніх і професійних театральних практик. У контексті глобалізації й розвитку креативних індустрій театр виконує не лише художню, а й важливу соціокультурну функцію формування особистості. Аматорський театр часто виступає початковим етапом творчого становлення майбутніх акторів, режисерів і музикантів, сприяючи формуванню сценічної культури та професійних навичок. Тому дослідження його ролі у розвитку музичного театру є важливим для розуміння безперервності театральної освіти та сучасної сценічної практики.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема впливу театру на формування культурних цінностей та його естетичної й психологічної дії на людину традиційно перебуває у центрі наукових досліджень [6]. Театр розглядається як важливий засіб духовного й культурного розвитку особистості. На думку М. Гоголя, він не потребує прямого повчання, оскільки мистецтво саме виконує освітню функцію [16].

Синтетична природа театру, що передбачає поєднання різних видів мистецтва — музики, поезії, живопису, дизайну, кінематографа та інших форм, — робить його одним із найпотужніших засобів емоційного й інтелектуального впливу. Через сценічні образи глядач переживає важливі життєві ситуації, моральні конфлікти та духовні пошуки героїв. Театр виконує не лише розважальну, а й пізнавальну функцію, формуючи світоглядні орієнтири та моральні цінності суспільства.

Історичні передумови виникнення українського театру досліджували Іван Франко [1] та І. Волошин [17]. Особливості його розвитку в різні історичні періоди аналізували Н. Чечель [2], В. Шевчук [3], В. Якубовський

[4], О. Кисіль [5]. Проблеми розвитку театрального мистецтва ХХ століття розглядали Р. Єсипенко та Н. Корнієнко, а питання самодіяльного мистецтва — А. Каргін [8] та О. Казимиров [9].

Метою статті є дослідження аматорського театру як соціокультурного феномену та визначення його ролі у формуванні професійного музичного театру, зокрема у взаємозв'язку з діяльністю оперних студій і розвитком театральної режисури. У роботі здійснено теоретичне обґрунтування ролі аматорського театру в сучасному культурному просторі України та визначено його значення для музично-сценічної практики. Дослідження спрямоване на аналіз соціокультурних, освітніх та економічних чинників функціонування аматорського театру й еволюції його ролі у структурі національної театральної традиції та креативної економіки.

Методологія дослідження. Використано історико-генетичний метод для аналізу еволюції аматорського театру, системний підхід для розгляду його як відкритої соціокультурної системи, а також порівняльний аналіз для зіставлення аматорського театру, оперної студії та професійної сцени.

Виклад основного матеріалу. Передумови формування театрального мистецтва в Україні простежуються у народних обрядах і звичаях, що містили елементи драматичної дії. Народні ігри, обрядові танці та рядження мали художні образи, діалоги та елементи театралізації. Згодом ці традиції поєдналися з виступами скоморохів — мандрівних акторів і музикантів, про поширення яких свідчать літописні джерела та фрески Софійського собору.

Із синкретичної єдності фольклорних жанрів у поєднанні з європейськими театральними впливами XV–XVI століть сформувалася шкільна драма. Важливим центром її розвитку стала Києво-Могилянська академія, де створювалися драматичні твори і здійснювалися сценічні постановки. Театральна культура доби бароко була також пов'язана з традиціями українського козацтва.

Український мистецтвознавець А. Макаров зазначає, що постійна взаємодія елітарного та народного начал є характерною рисою української культурної традиції [10]. На думку Н. Чечель, підкреслена театральність стилю бароко сприяла розквіту сценічного мистецтва, зокрема жанрів трагедії, високої комедії та героїчної драми [2].

У XVI столітті поширення набув також кріпосний театр, який функціонував у маєтках української шляхти. Відомо, що гетьман

Кирило Розумовський утримував власний театр і оркестр, а також велику капелу співаків-кріпаків.

Наприкінці XVIII — на початку XIX століття популярності набув театр народної драми, у якому сценічна дія поєднувала діалог, спів, пластичний рух, жести та міміку. Серед найвідоміших народних драм — «Цар Максиміліан» та «Цар Ірод».

У XIX столітті значного поширення набув домашній театр, популярний серед різних соціальних верств населення, зокрема у родинях Косачів, Лисенків і Старицьких.

На початку XX століття розвиток українського театру ускладнювався цензурною політикою царської влади, а подальші історичні події призвели до суперечливих культурних трансформацій.

Після революційних подій 1920–1930-х років культурне життя України зазнало суперечливих трансформацій: у 1920-ті роки спостерігалось активне відродження національної культури, тоді як у 1930-ті роки тоталітарний режим розпочав масштабне знищення культурних здобутків.

У другій половині XX — на початку XXI століття український театр характеризується пошуком нової сценічної мови та синтезом різних художніх форм. Аматорський театр у цьому процесі виступає важливою складовою культурної системи, що взаємодіє з професійним мистецтвом і відображає актуальні художні тенденції.

Аматорське соціальне та культурне мистецтво не існує ізольовано від професійного, а функціонує як його соціокультурний корелят, відображаючи й трансформуючи художні тенденції, сформовані у професійному мистецькому середовищі. Навіть за відсутності досконалої акторської техніки аматорські колективи відзначаються щирістю творчого процесу та особливим емоційним впливом на глядача.

На підставі аналізу історичної еволюції аматорського театру можна виокремити основні етапи його розвитку в радянський та пострадянський періоди, які відображають зміну культурних парадигм під впливом соціокультурних процесів. 1920–1930-ті роки характеризуються активними експериментами (робітничо-селянські театри, «живі газети») та поступовим підпорядкуванням театру принципам соціалістичного реалізму. У 1940–1980-ті роки аматорські театри функціонували в межах цієї доктрини, розвиваючи також форми агітаційно-художніх бригад. У 1990-ті роки — на початку XXI століття відбулося відродження творчих експериментів і пошук нової моделі національної культури, а в

сучасний період аматорський театр набуває нових соціальних функцій, зокрема використовується у практиках арт-терапії та психологічної підтримки.

З позицій системного підходу аматорський театр можна розглядати як відкриту соціокультурну систему, яка взаємодіє з різними підсистемами культури [7]. Попри міжкультурні впливи глобалізованого світу, він зберігає національну самобутність та сприяє розвитку творчої активності суспільства. Аматорське мистецтво виникає у сфері повсякденного життя і ґрунтується на добровільній творчій діяльності. На відміну від фольклору, воно відображає естетичні потреби різних соціальних груп населення. Належачи до сфери дозвілля, художня самодіяльність виступає важливим показником культурного розвитку суспільства.

Для аматорського театру кінця XX — початку XXI століття характерні різноманітність творчих пошуків і стилістичних напрямів, а також поєднання різних художніх форм. У виставах часто простежується синтез психологічного і умовно-метафоричного, побутового і поетичного, публіцистичного та ярмаркового театру.

За даними Українського центру культурних досліджень, на основі аналізу річних звітів обласних науково-методичних центрів культури і мистецтв та центрів народної творчості за 2007–2008 роки встановлено, що на той час в Україні функціонувало 14757 аматорських театральних колективів, у яких брали участь 153975 осіб. Серед них 5877 дитячих колективів (63488 учасників), 511 колективів мали почесне звання «народний», а 89 — «зразковий» [12, 15].

У сучасних умовах аматорський театр набуває нових функцій. Він сприяє соціальній комунікації, творчій самореалізації та розвитку емпатії. Театральна діяльність також може виконувати терапевтичну функцію, застосовуючись у практиках психологічної підтримки та соціальної адаптації.

Серед сучасних форм розвитку аматорського театру можна виокремити документальний театр (вербатім), постмодерністські перформативні практики, метафоричний театр, театральні фестивалі та інтеграцію театральної діяльності з музейним простором. Такі форми сприяють розширенню культурних комунікацій та залученню нової аудиторії.

У XXI столітті значного поширення набула концепція креативної економіки,

сформульована британським дослідником John Howkins [11]. У її межах творчість і культурні інновації розглядаються як важливий ресурс економічного розвитку. Аматорські театри можуть співпрацювати з культурними інституціями, музеями та громадськими організаціями, реалізуючи мистецькі та соціальні проекти.

Одним із прикладів сучасного аматорського театру як відкритої соціокультурної системи є студентський соціальний театр «Ex Libris» у Чернігові, що функціонує під керівництвом Марини Каранди у співпраці з громадською організацією «Жменя» [8]. Діяльність колективу спрямована на популяризацію української літератури, постановку експериментальних вистав та реалізацію соціально орієнтованих культурних проектів. Після перемоги у конкурсі культурних ініціатив, організованому Швейцарським бюро співробітництва в Україні, театр отримав фінансову підтримку для реалізації своєї діяльності протягом року.

Підсумовуючи взаємозв'язок економічної та культурної складових у діяльності аматорського театру, можна зазначити, що він активно впливає на розвиток культурних ініціатив у сфері, де перетинаються культура, креативність, менеджмент, економіка та інновації [15]. Реалізація таких проектів, як фестивалі аматорського театрального мистецтва, сприяє об'єднанню значної кількості людей навколо творчих ініціатив.

Важливою складовою розвитку театрального мистецтва є діяльність оперних студій при мистецьких закладах освіти. Вони поєднують освітню функцію та сценічну практику, готуючи майбутніх професійних співаків, диригентів і режисерів [13, 14]. В Україні функціонують оперні студії при провідних мистецьких навчальних закладах України. У межах їх діяльності студенти беруть участь у постановках класичних опер та концертних програмах, здобуваючи необхідний сценічний досвід.

Зокрема, в Україні діє оперна студія при Національній музичній академії України у Києві, де здійснюється підготовка кадрів для професійних оперних театрів і реалізуються повноцінні оперні постановки на сцені [19]. У її репертуарі представлені постановки класичних опер, зокрема «Ріголетто» Дж. Верді, Моцарта, «Ноктюрн» М. Лисенка, та «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського.

Подібні оперні студії функціонують також при інших мистецьких закладах, зокрема оперна студія імені Героя України Василя Сліпака при Львівській національній музичній

академії імені М. В. Лисенка [18]. У межах діяльності студії студенти-вокалісти беруть участь у повноцінних оперних постановках, концертних програмах та музичних проектах, що виконуються як на сценах навчального закладу, так і на професійних театральних майданчиках. За останні роки колектив студії представив десятки оперних вистав з творів українських та світових композиторів, зокрема М. Лисенка, В.-А. Моцарта, Г. Доніцетті, Ж. Бізе та ін.

Ще одним прикладом є оперна студія Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського [20], яка має багаторічну історію і виступає важливою базою для підготовки оперних співаків. У її репертуарі представлені постановки класичних опер, зокрема «Весілля Фігаро» В.-А. Моцарта, «Євгеній Онегін» П. Чайковського, «Алеко» С. Рахманінова та «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського.

Отже, оперні студії виступають своєрідною перехідною ланкою між аматорською творчістю та професійною театральною діяльністю, поєднуючи освітній процес із практикою сценічного виконання [13].

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні аматорського театру як структурної основи формування професійного музичного театру та визначенні оперної студії як проміжної ланки між аматорською творчістю і професійною сценічною практикою. Також розкрито роль аматорського театру в контексті креативної економіки та сучасних культурних трансформацій.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що український аматорський театр є важливою складовою національного культурного простору. Його розвиток відбувався у взаємозв'язку з історичними та соціокультурними процесами — від народних обрядових форм і шкільної драми до сучасних театральних практик.

Аматорський театр взаємодіє з професійним сценічним мистецтвом, створюючи середовище для творчого розвитку та формування культурної ідентичності. У сучасних умовах він функціонує як відкрита соціокультурна система, що співпрацює з освітніми та мистецькими інституціями, зокрема з оперними студіями.

Отже, аматорський театр разом з оперними студіями та професійними театрами формує послідовну систему становлення театрального мистецтва — від початкової творчої діяльності до професійної сценічної практики.

Література

References

1. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1980–1986.
2. Чечель Н. Український театр: історія і сучасність. Київ: Либідь, 2003. 304 с.
3. Шевчук В. Історія українського театру. Київ: Освіта, 2010. 320 с.
4. Якубовський В. Театральне мистецтво України: традиції та новаторство. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 256 с.
5. Кисіль О. Український драматичний театр ХХ століття. Київ : Дніпро, 1998. 312 с.
6. Єсипенко Р. Український театр у контексті культурних трансформацій. Київ : Інститут мистецтвознавства, 2012. 280 с.
7. Корнієнко Н. Театральна культура України ХХ століття. Київ: Фенікс, 2006. 296 с.
8. Каргін А. Самодіяльна художня творчість: теорія і практика. Київ : Мистецтво, 1991. 220 с.
9. Казимиров О. Аматорський театр і соціокультурні процеси. Київ : Київський національний університет культури і мистецтв, 2008. 210 с.
10. Макаров А. Українське бароко і театральна культура. Київ : Дух і Літера, 2004. 280 с.
11. Howkins J. The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. London : Penguin Books, 2001. 288 p.
12. Український центр культурних досліджень. Аналітичні звіти про стан аматорського мистецтва в Україні (2007–2008). Київ, 2009. 150 с.
13. Лисенко М. В. Музично-театральна спадщина. Київ : Музична Україна, 1989. 240 с.
14. Гулак-Артемівський С. С. Запорожець за Дунаєм: опера в історії української сцени. Київ : Мистецтво, 1975. 180 с.
15. Міністерство культури України. Статистичні дані про аматорські колективи України: офіційний звіт. Київ, 2010.
16. Гоголь М. В. Вибрані місця з листування з друзями. Репринтне видання. Київ : Основи, 1990. 256 с.
17. Волошин І. О. Джерела народного театру на Україні. Київ : Наукова думка, 1960. 248 с.
18. Оперна студія імені Героя України Василя Сліпака. Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. URL: <https://lnma.edu.ua/оперна-студія-імені-героя-україни-вас/> (дата звернення: 20.02.2026).
19. Бондаренко А. Репертуар оперної студії при Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського в 2016–2019 роках: основні тенденції. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (76).
20. Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. *Оперна студія*. URL: <https://num.kharkiv.ua> (дата звернення: 20.02.2026).

1. Franko, I. Ya. (1980–1986). Collected Works: in 50 vols. Naukova dumka [in Ukrainian].
2. Chechel, N. (2003). Ukrainian Theatre: History and the Present Day. Lybid [in Ukrainian].
3. Shevchuk, V. (2010). History of Ukrainian Theatre. Osvita [in Ukrainian].
4. Yakubovskiy, V. (2015). Theatrical Art of Ukraine: Traditions and Innovation. Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
5. Kysil, O. (1998). Ukrainian Drama Theatre of the 20th Century. Dnipro [in Ukrainian].
6. Yesypenko, R. (2012). Ukrainian Theatre in the Context of Cultural Transformations. Institute of Art Studies [in Ukrainian].
7. Korniienko, N. (2006). Theatre Culture of Ukraine in the 20th Century. Feniks [in Ukrainian].
8. Karhin, A. (1991). Amateur Artistic Creativity: Theory and Practice. Mystetstvo [in Ukrainian].
9. Kazymirov, O. (2008). Amateur Theatre and Sociocultural Processes. Kyiv National University of Culture and Arts [in Ukrainian].
10. Makarov, A. (2004). Ukrainian Baroque and Theatre Culture. Dukh i Litera [in Ukrainian].
11. Howkins, J. (2001). The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. London: Penguin Books [in English].
12. Ukrainian Centre for Cultural Studies. (2009). Analytical Reports on the State of Amateur Art in Ukraine (2007–2008). Kyiv [in Ukrainian].
13. Lysenko, M. V. (1989). Musical and Theatrical Heritage. Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
14. Hulak-Artemovskiy, S. S. (1975). The Cossack Beyond the Danube: An Opera in the History of the Ukrainian Stage. Mystetstvo [in Ukrainian].
15. Ministry of Culture of Ukraine. (2010). Statistical data on amateur groups in Ukraine: official report. Kyiv [in Ukrainian].
16. Gogol, M. V. (1990). Selected Passages from Correspondence with Friends. Reprint edition. Osnovy [in Ukrainian].
17. Voloshyn, I. O. (1960). Sources of Folk Theatre in Ukraine. Naukova dumka [in Ukrainian].
18. Opera Studio named after Hero of Ukraine Vasyl Slipak. Lviv National Music Academy named after M. V. Lysenko. (n.d.). <https://lnma.edu.ua> [in Ukrainian].
19. Bondarenko, A. (2019). Repertoire of the Opera Studio of the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music in 2016–2019: Main trends. *Molodyi vchenyi*, 12 (76) [in Ukrainian].
20. Kharkiv I. P. Kotliarevskiy National University of Arts. (n.d.). Opera Studio. <https://num.kharkiv.ua> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.03.2026
Отримано після доопрацювання 10.04.2026
Прийнято до друку 23.04.2026
Опубліковано 26.05.2026